

STAGIU DE DOCUMENTARE LA RÖMISCH-GERMANISCHE KOMMISSION DE LA FRANKFURT AM MAIN (AUGUST 2006)

Urmare amabilei invitații a prof. dr. Siegmur von Schnurbein, director la Römisch-Germanische Kommission (=RGK) a Institutului Arheologic German de la Frankfurt am Main, între 1 și 31 august 2006 am beneficiat de un stagiul de documentare la prestigioasa instituție de cercetare din Germania. Avusesem ocazia să lucrez aici în mai multe rânduri, începând din 1974, bucurându-mă de ospitalitatea celor ce l-au precedat pe prof. dr. Siegmur von Schnurbein la conducerea Comisiei: Hans Schönberger (1972–1981) și Ferdinand Maier (1981–1990). Din păcate, de la ultima descindere, consumată în 1997, nu mi s-a mai ivit ocazia de a reveni la RGK, astfel că oportunitatea apărută în vara anului 2006 a fost cât se poate de binevenită.

Römisch-Germanische Kommission de la Frankfurt am Main aparține de Deutsches Archäologisches Institut (=DAI), institut de reputație internațională, cu activitate pe cât de dinamică, pe atât de exigentă. În anul 1829, aproape concomitent cu momentul în care la Roma se crea Institut de Correspondance Archéologique, înalte foruri politice și culturale germane au decis înființarea, tot în Cetatea Eternă, a Institutului Arheologic German, afișând mari ambiții pentru cercetarea antichității clasice. Sediul său central a fost fixat începând din 1833 la Berlin, pe atunci capitala Regatului Prusiei. Câteva decenii mai târziu, mai exact în 1874, a fost inaugurat și un institut arheologic la Athena, pentru ca în decursul secolului al XX-lea să se deschidă noi secții ale DAI la Kairo, Istanbul, Madrid, Bagdad, Teheran, Sanaa, Damasc, Lisabona și Ankara, în străinătate, și a altora, în Germania.

Vizând cu prioritate investigații în afara spațiului german, DAI a fost arondat din punct de vedere administrativ secției culturale a Ministerului de Externe. La prima vedere, această afiliere ridică suspiciuni, întrucât presupune o subordonare birocratică a unei instituții de știință și cultură în raport cu un organism politic, obediență care, de regulă, este păgubitoare pentru libera exprimare a concepțiilor savanților și artiștilor, limitându-le inițiativele în sfera creativității. În cazul concret la care ne referim, reglementările stabilite de-a lungul anilor au fost de natură să stăvilească sau măcar să limiteze amestecul neprofesionist al demnitarilor de stat în rosturile Institutului Arheologic German. Mai mult chiar, apartenența la Ministerul de Externe i-a asigurat consistente resurse financiare, disponibilități care, de obicei, nu sunt la îndemâna ministerelor cu atribuții stricte în sfera științifică. Pe de altă parte, Externele s-au dovedit eficiente în obținerea unor facilități în munca de cercetare a institutelor arheologice din subordine aflate în străinătate (Cf. G. Rodenwaldt, *Archäologisches Institut des Deutschen Reiches, 1829-1829*, Berlin, 1929; U. Jantzen, *Einhundert Jahre Athener Institut, 1874-1974 (Das Deutsche Archäologische Institut. Geschichte und Dokumente, 10)*, Mainz, 1986; *150 Jahre Deutsches Archäologisches Institut, 1829-1979. Festveranstaltungen und internationales Kolloquium 17-22 April 1979 in Berlin*, Mainz, 1981; *175 Jahre Deutsches Archäologisches Institut, 1829-2004. Bericht über die Festveranstaltungen in Berlin*, Berlin = *Archäologischer Anzeiger*, 2004, 2).

În scopul impulsivării săpăturilor arheologice în spațiul german, Institutul Arheologic Imperial din Berlin, în cooperare cu instituturile înrudite de la Roma și Athena, a decis înființarea unei instituții cu profil asemănător și la Frankfurt am Main. Nucleul său se prefigurase încă din anul 1890, când, la inițiativa celebrului istoric și epigrafist al antichității Theodor Mommsen, se crease Comisia Limesului Imperiului, spre a impulsiiona studierea vestigiilor romano-germanice. Țeluri similare manifestau West-und Süddeutschen Verbandes für Altertumsforschung, constituită în aprilie 1900, dar și Römisch-Germanisches Zentralmuseum, mai cu seamă după preluarea direcției de către Karl Schumacher în 1900. Prin eforturile mai multor personalități implicate în investigarea antichității, în anul 1902 a fost creată RGK, căreia i s-a fixat drept reședință orașul Frankfurt am Main. Primul său director a fost numit Hans Dragendorff (1902–1911), căruia i-au

urmat personalități de frunte ale arheologiei germane, precum Friedrich Drexel, Gerhard Bersu, Ernst Sprockhoff, Werner Krämer, Hans Schönberger, Ferdinand Maier etc. Între membrii RGK s-au numărat nume ilustre, precum András Alföldi, Gustav Behrens, Kurt Bittel, Kurt Böhmer, Alfred von Domaszewski, Max Ebert, Rolf Hachmann, Bernhard Hänsel, Herbert Jahnkuhn, Hans-Jörg Kellner, Wolfgang Kimmig, Georg Kossack, Walter Meier-Arendt, Oswald Menghin, Gero von Merhart, Vladimir Miložčić, Hermann Müller-Karpe, Hermann Parzinger, Harald von Petrikovits, Karl Schuchhardt, Karl-Wilhelm Struve, Wilhelm Unverzagt, Egon Wamers, Ludwig Wamser, Joachim Werner, Theodor Wiegand etc.

Inițial, activitatea Comisiei a fost focalizată spre obiective aparținând perioadei romane din lumea germană, dar s-a diversificat foarte mult în decursul deceniilor, atât spațial cât și temporal, în sensul că a abordat teme aferente unui diapazon cronologic vast, ce debutează cu preistoria și se termină cu evul mediu. În anul 1927, municipalitatea orașului Frankfurt am Main a oferit gratuit Comisiei o clădire plasată lângă renumita Grădina Palmierilor (Palmengarten), dar edificiul a fost distrus în cel de-al Doilea Război Mondial în cursul bombardamentelor din primăvara anului 1944. Noul sediu al RGK, auster, dar spațios și funcțional, cuprinzând o clădire cu trei niveluri și mai multe anexe (Fig. 1/1), a fost inaugurat în 1956. Personalitatea așezământului din metropola de pe Main nu a fost însă conferită de ansamblul arhitectural, ci de performanțele științifice, materializate în săpături de amploare în obiective de indubitabilă relevanță de pe teritoriul Germaniei și dincolo de fruntariile sale, antrenând cooperări cu caracter interdisciplinar cu specialiști din numeroase țări, și, pe de altă parte, în organizarea exemplară a uncea din bibliotecile cele mai vaste cu profil arheologic din întreaga lume.

Dintre șantierele de pe cuprinsul teritoriului german, ce au furnizat rezultate de notorietate internațională, un loc de frunte ocupă cele inițiate începând din 1956 în *oppidum*-ul celtic de la Manching de lângă Ingolstadt, unde – din rațiuni de fluidizare a săpăturilor și a prelucrării materialelor rezultate – a fost creat un centru special de cercetare adiacent Comisiei. De asemenea, extrem de fructuoase s-au dovedit în ultimii ani cercetările arheologice întreprinse în așezarea eneolitică (cultura Butmir) de la Okolište din Bosnia-Herțegovina, cele din monumentele funerare aferente culturii megalitice din Vale de Rodrigo din Portugalia, în așezarea fortificată din epoca bronzului și a fierului corespunzătoare perioadei preceltice de la Dünsberg, din castrul și orașul roman de la Waldgirmes (Lahnau), părăsit după dezastrul lui Varus din Pădurea Teutoburgică, *villa rustica* romană prevăzută cu moară de la Ingolstadt – Etting, din fortificația Iatrus–Krivina (Bulgaria) de pe Dunăre, din perioada romano-bizantină și din vremea Primului Țarat bulgar, în necropolele de la Tauberbischofsheim–Dittigheim din Würtemberg și Pilsting – Peigen din Niederbayern din secolele V–VIII, corespunzătoare perioadei mijlocii a migrațiilor triburilor germane. În anii anteriori, RGK s-a implicat în colaborarea cu forurile arheologice din Franța în săpăturile arheologice din celebra așezare de la Alesia, ultimul bastion de rezistență a lui Vercingetorix în fața legiunilor romane comandate de Iulius Caesar (Cf. S. v. Schnurbein, *Abriss der Entwicklung der Römisch-Germanischen Kommission unter den einzelnen Direktoren von 1911 bis 2002*, în *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, 82, 2001, p. 137–289; N. Müller-Scheessel, K. Rassmann, S. v. Schnurbein și S. Sievers, *Die Ausgrabungen und Geländeforschungen der Römisch-Germanischen Kommission*, în *ibidem*, p. 291–361; K. Rassmann, K.-F. Rittershofer și S. v. Schnurbein, *Die Veröffentlichung der Römisch-Germanischen Kommission*, în *ibidem*, p. 363–394; S. v. Schnurbein și S. Sievers, *Bericht über die Tätigkeit der Römisch-Germanischen Kommission in der Zeit vom 1. Januar bis 31. Dezember 2002*, în *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, 82, 2001, p. 343–372; *Römisch-Germanische Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts*, Frankfurt am Main, 1, 2004; S. v. Schnurbein, *Aufgaben und Forschungsschwerpunkte der Römisch-Germanischen Kommission*, în *175 Jahre Deutsches Archäologisches Institut...*, 2004, p. 50–54).

RGK dispune de un personal de cercetare de înaltă calificare, cu performanțe profesionale de notorietate mondială, extrem de receptiv la metodologia investigațiilor cu caracter pluridisciplinar, interesat în gestionarea unor proiecte de anvergură cu largă participare internațională, condus cu tact și abilitate de prof. dr. Siegmund von Schnurbein (director prim) și dr. Susanne Sievers (director adjunct). Din colectivul de la RGK se mai evidențiază dr. Uta von Freeden, dr. Philine Kalb, dr. Gabriele Rasbach, dr. Knut Rassmann, dr. Karl-Friedrich Rittershofer, dr. Gerda Sommer von Büllow.

RGK contează pe peste 40 de angajați, având diverse atribuții. Spre deosebire de situația institutelor de cercetare est-europene, aici, ca și în alte institute din Occident, nu numărul cercetătorilor este preponderent, ci acela al personalului auxiliar, care facilitează și sprijină plener valorificarea muncii științifice. Între angajații temporari de la RGK, cu responsabilități legate de proiectul aferent șantierului de la Waldgirmes, am întâlnit

pe dr. Alexandru Popa, fost doctorand la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași și conferențiar la Universitatea de Stat din Chișinău, care, prin seriozitate și rigoare profesională, se bucură de o bună apreciere a colegilor și a conducerii unității de cercetare din Frankfurt am Main.

În vreme ce prezența la serviciu a salariaților institutelor de cercetare din domeniul ramurilor umaniste din estul și sud-estul Europei nu este îndeobște reglementată riguros, pentru personalul științific și auxiliar de la RGK și de la alte așezăminte cu profil asemănător din Germania și alte țări vest-europene s-a adoptat un sistem de înregistrare a timpului de sosire și plecare a angajaților cu ajutorul cartelelor magnetice, chiar în condițiile de deosebită conștiinciozitate și responsabilitate.

Prestigiul RGK – o adevărată placă turnantă a arheologiei mondiale – a fost în mare parte clădit și datorită faptului că dispune de o înzestrare de excepție a bibliotecii, la sfârșitul anului 2004, ea aflându-se în posesia a circa 130 000 de volume. Pentru domeniul pro- și protoistoriei, biblioteca institutului de la Frankfurt are faima de a fi cea mai dotată din întreaga lume. Din punct de vedere geografic, centrul ei de greutate gravitează spre spațiul european situat la nord de Alpi, de la Atlantic la Marea Neagră. Dintre bibliotecile din subordinea DAI, ea este devansată ca număr de volume doar de aceea de la Institutul Arheologic German din Roma, fiind însă mai bogată decât biblioteca de la sediul central al DAI.

Pentru dotarea sa, biblioteca de la RGK a beneficiat în perioada interbelică de sprijinul special oferit de Notgemeinschaft der Deutschen Wissenschaft, iar după război de acela și mai generos acordat de Deutsches Forschungsgemeinschaft. O mare parte din literatura trebuincioasă este procurată prin schimbul cu prestigioasele periodice pe care le editează: *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* și *Germania*, cel dintâi din 1905 (inițial – din 1905 în 1909 – cu titlul *Bericht über die Fortschritte der Römisch-Germanischen Forschung*), iar cel de-al doilea începând din anul 1917.

Biblioteca scontează pe circa 750 parteneri de cooperare din Europa și din celelalte continente. Considerăm meritoriu faptul că în privința numărului de exemplare din cele două reviste, figurând în cota de schimb destinată străinătății, România se situează pe locul al nouălea, devansând net țări cu vechi tradiții în domeniul arheologiei, precum Suedia, Cehia, Rusia și Olanda.

Consistența fondului de carte al bibliotecii de la RGK, organizarea sa remarcabilă și, nu în ultimul rând, atitudinea amicală a colegilor germani au reprezentat un pol de atracție pentru cercetătorii din întreaga lume. După 2000, RGK a fost vizitat anual în medie de peste o sută de specialiști din străinătate, între aceștia numeroși specialiști ai fundațiilor Alexander von Humboldt și Deutscher Akademischer Austauschdienst și ai DAI-ului. Între anii 2000 și 2004, spre exemplu, au sosit aici oaspeți din 37 de țări, predominând cei din Polonia și Franța. Arheologilor din diverse institute, universități și muzee din România, inclusiv de la Institutul de Arheologie și de la Facultatea de Istorie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, li s-a acordat, de asemenea, găzduire la RGK (Cf. *Römisch-Germanische Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts*, Frankfurt am Main, 2, 2005, p. 2–6).

În afara schimbului dintre *Arheologia Moldovei* și *Bibliotheca Archaeologica Iassiensis*, pe de o parte, și *Germania* și *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, pe de altă parte, s-au angajat anumite forme de colaborare între personalul științific de la RGK și cel de la Institutul de Arheologie din Iași. Între altele, dr. Ion Ioniță a fost cooptat în echipa ce se preocupă de realizarea unui proiect de cercetare coordonat de RGK, incluzând corpusul importurilor romane în Barbaricum european. La rândul său, prof. dr. Siegmund von Schnurbein, care a participat la mai multe manifestări științifice din România, a vizitat și Institutul în urmă cu câțiva ani, conferențind la Goethe – Centrum asupra rezultatelor propriilor săpături în centrele romane din jumătatea meridională a Germaniei. Pentru fructuoasa sa activitate pe tărâm științific și pentru maniera amiabilă adoptată în raporturile cu colegii de breaslă ieșeni și din celelalte centre academice românești, Consiliul Științific al Institutului de Arheologie din capitala Moldovei i-a conferit în anul 2003 titlul de *membre de onoare* al Institutului.

În ceea ce mă privește, mi-am propus ca în perioada stagiului de documentare la Frankfurt am Main să-mi completez baza informativă în mai multe direcții, atât pentru teme de cercetare aflate în prezent într-o fază avansată de finalizare, cât și pentru acelea care urmează să fie elaborate în anii următori. Mai concret, am fost interesat să iau cunoștință de literatura de specialitate apărută în ultimii ani sau mai demult, inaccesibilă în bibliotecile publice din România, referitoare la raporturile spațiului carpato-danubian cu regiunile din centrul, estul și sud-estul Europei, la dinamica pendulărilor demografice, la tipologia și cronologia unor vestigii arheologice, la transformările înregistrate în cadrul ritului de înmormântare în perioada târzie a marilor

migrații și în evul mediu timpuriu, dar și la metodologiile moderne de cercetare și periodizare din domeniul arheologiei medievale.

Concomitent, am avut utile confruntări de opinii cu colegii de la RGK: prof. dr. Siegmar von Schnurbein, dr. Karl-Friedrich Rittershofer, dr. Gabriele Rasbach, dr. Alexandru Popa, cu fostul director de la RGK, Ferdinand Maier, bibliotecara șefă Annika Ihben fiindu-mi de ajutor în reperarea literaturii de specialitate mai greu abordabilă. Discuții interesante pe diverse teme profesionale am purtat și cu oaspeții temporari de la RGK: prof. dr. Mária Novotná de la Bratislava, dr. Sigríd Dušek de la Weimar, dr. Ruth Megaw și prof. dr. Vincent Megaw de la Adelaida / Australia și cu dr. Sergiu Musteață, conferențiar la Institutul „Ion Creangă” din Chișinău, fost doctorand al Universității „Al. I. Cuza” din Iași.

De la prof. dr. Siegmar von Schnurbein am putut să aflu detalii în legătură cu finalizarea ambițioaselor proiecte ale instituției pe care o dirijează, altele decât cele consemnate în amănunțitele rapoarte publicate anual în periodicele Comisiei. Domnia sa și-a expus și opiniile în legătură cu perspectivele arheologiei germane, care în prezent dispune de profesioniști nu numai excelent pregătiți profesional, dar și cu admirabile valențe manageriale, de talia lui Jan Bemann, Sebastian Brather, Falko Daim, Svend Hansen, Hermann Parzinger, Wolfram Schier etc. Mult mai puțin optimist s-a arătat interlocutorul meu în ceea ce privește urmările pe termen lung ale așa-numitului sistem Bologna, aflat în curs de implementare generalizată în unitățile de învățământ superior din Europa. I-am împărtășit întru totul aceste temeri, întrucât găsesc păgubitor să se abjure iresponsabil structuri și norme ale învățământului universitar pretutindeni omologate, cu vechi și imprescriptibil prestigiu, numai de dragul de a se adopta elemente noi, eventual eficiente din punct de vedere economic, dar nu și din perspectiva calității. De altfel, cameleonizarea după anumite prototipuri americane, din păcate nu după cele cu adevărat valoroase – pe care societatea de dincolo de Ocean nici nu concepe să le abandoneze –, în spiritul unei globalizări pripite, nu poate conduce în esență decât spre depersonalizare spirituală și spre degradarea identităților culturale.

Sejurul petrecut în orașul natal al lui Goethe a fost folosit spre a revedea ansamblul arhitectural Römer, care a servit drept primărie a centrului citadin încă de la sfârșitul evului mediu și loc al festivităților organizate cu prilejul alegerii monarhilor Sfântului Imperiu Romano-German (fig. 1/2), mai multe biserici medievale și câteva din admirabilele muzee diseminate pe malurile râului Main (Museum für Angewandte Kunst, Deutsches Architektur Museum, Jüdisches Museum etc.), ce oferă o autentică instruire, dar și delectare intelectuală.

Pentru propriile rosturi profesionale, mai profitabilă a fost examinarea exponatelor de sculptură în lemn și piatră din antichitatea târzie și zorii evului mediu din patrimoniul deținut de Liebieghaus – Museum alter Plastik, adăpostit în vila baronului Heinrich von Liebieg, fabricant de textile de Boemia și mare iubitor de artă.

Foarte instructive au fost, de asemenea, prospectările de la Museum für Vor- und Frühgeschichte, atât pentru diversitatea și valoarea exponatelor, cât și pentru reîntâlnirea cu directorul instituției, prof. dr. Egon Wamers, specialist de marcă pentru arheologia medievală timpurie și organizator dinamic și competent al așezământului muzeal din metropola de pe Main. Nucleul său inițial a constituit-o Archäologische Abteilung din cadrul Historisches Museum, fondat în anul 1878, secție care a devenit autonomă în anul 1937, sub numele de Museum für Heimische Vor- und Frühgeschichte, fiind amplasat într-o mănăstire dominicană. Acest lăcaș fiind distrus prin bombardamentele de la sfârșitul celui de-al Doilea război mondial, muzeul – care din 1956 a preluat numele actual – a dobândit găzduire într-un alt stabiliment monahal, de data aceasta al carmeliților, căruia i s-a atașat o construcție modernă multifuncțională (fig. 1/3). Refugiat în Occident din Palestina, în a doua jumătate a secolului al XIII Ordinul carmelit și-a ridicat un lăcaș și în Frankfurt am Main, acesta, după adaosuri și rețușuri suferite de-a lungul veacurilor, fiind cedat autorităților locale pentru a-i da o destinație muzeală. După o estimare realizată în urmă cu două decenii, Museum für Vor- und Frühgeschichte dispunea atunci de 28000 numere de inventar, care au crescut constant și în anii din urmă (Cf. W. Meier-Arendt, *Das Museum für Vor- und Frühgeschichte und seine Sammlungen*, în *Museum für Vor- und Frühgeschichte Frankfurt am Main*, Frankfurt am Main, 1989, p. 18-22; E. Wamers, *Vom Berge Karmel zum Karmeliter-Hügel. Zur Geschichte der Karmelitenkirche Frankfurt am Main*, în *ibidem*, p. 23-33).

Stagiul de documentare în orașul de pe Main a fost completat la Biblioteca Centrală a Universității „Johann Wolfgang Goethe”, precum și la Biblioteca Departamentului de Istorie din cadrul aceleiași unități de învățământ, ambele beneficiare ale unui fond de carte foarte bogat.

1

2

3

Fig. 1. Frankfurt am Main. 1 – Clădirea principală de la Römisch-Germanische Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts; 2 – Römer; 3 – Museum für Vor- und Frühgeschichte.